

САВЕТОВАЊЕ ПК КПЈ ЗА СРБИЈУ 29. МАРТА 1941. ГОДИНЕ

Мартовски догађаји 1941. године у Југославији наговештавали су нове, битне, промене у политичком и друштвеном животу земље. Војним превратом у ноћи између 26. и 27. марта збачена је профашистичка влада Цветковић—Мачек. Нова влада генерала Симовића, настала после мартовског пуча, није имала јасну политичку оријентацију, а није била ни вољна да се ослони на демократски покрет народа нити пак да му чини уступке. У то време јасне су биле две ствари: прво, да није у питању само промена спољнополитичке оријентације и друго, да народ неће пасивно посматрати промену режима, већ да ће тражити дубље демократске промене које одговарају његовим тежњама и интересима. Своје захтеве народ је изражавао путем парола и транспарената које је носио улицама Београда и других градова у земљи.

Покрајински комитет КПЈ за Србију заједно са Месним комитетом Београда уз помоћ чланова ЦК КПЈ који су били у Београду развио је тада велику активност. Чланови Комунистичке партије су имали иницијативу у организовању мартовских демонстрација, настојали су да буду што масовније и добро организоване. Поред тога организовали су писање транспарената и летака са актуелним паролама које су изражавале ставове Комунистичке партије.

27. марта комунисти су се кретали слободно улицама Београда и са импровизованих говорница објашњавали народу новонасталу ситуацију. То су били истакнути функционери Комунистичке партије, они који су до тога дана бирали споредне улице Београда да би избегли потеру агената и обавили партијски задатак. Овом приликом полиција и читав

апарат државне безбедности повукли су се пред снагом народа. Говори представника Комунистичке партије налазили су на општи одзив код демонстраната, јер су били искрени, патриотски и убедљиви. Углавном сви говорници су истicali потребу јединства свих антифашистичких снага за одбрану земље. Захтевали су од нове владе слободу и потпуну демократизацију земље и истicali посебне захтеве: равноправност народу, радницима слободу организовања у синдикате, женама равноправност са мушкарцима, омладини боље економске и културне услове живота и, затим, борбу против пете колоне. Тада је Комунистичка партија Југославије показала своју политичку зрелост, организациону способност, вештину руковођења демонстрацијама и блискост народу.

У својим говорима комунисти су избегавали директан напад на владу генерала Душана Симовића. Чак се захтевало од организатора демонстрација да се не догоди неки испад, да се не нанесе увреда влади генерала Симовића. Оčekивали су се резултати рада нове владе, да би се онда заузео одређен став према њој. С друге стране вршен је притисак на владу генерала Симовића, која је споро доносила било какве нове одлуке. На захтев Комунистичке партије распуштени су неки концентрациони логори у земљи и пуштени политички затвореници са Аде Циганлије.

Генерални секретар КПЈ Јосип Броз Тито налазио се тада у Загребу. „Идемо у рат. Треба бити спреман“¹, рекао је својим сарадницима.

Навече 27. марта другарица Митра Митровић путује у Загреб по задатку Партије, да обавести друга Тита о мартовским догађајима у Београду. Сутра-

дан, 28. марта, поднела је извештај о томе како је протекао 27. март у Београду и у којој мери је Комунистичка партија узела учешћа у тим догађајима. Део извештаја који је говорио о оштријем иступу и нападу на владу генерала Симовића, друг Тито је прокоментаришао питањем: Да ли сте упознати са тим шта влада Симовића хоће, јесте ли упознати са њеним програмом? Добро, немам више ништа да вам говорим, ја ћу ускоро доћи у Београд².

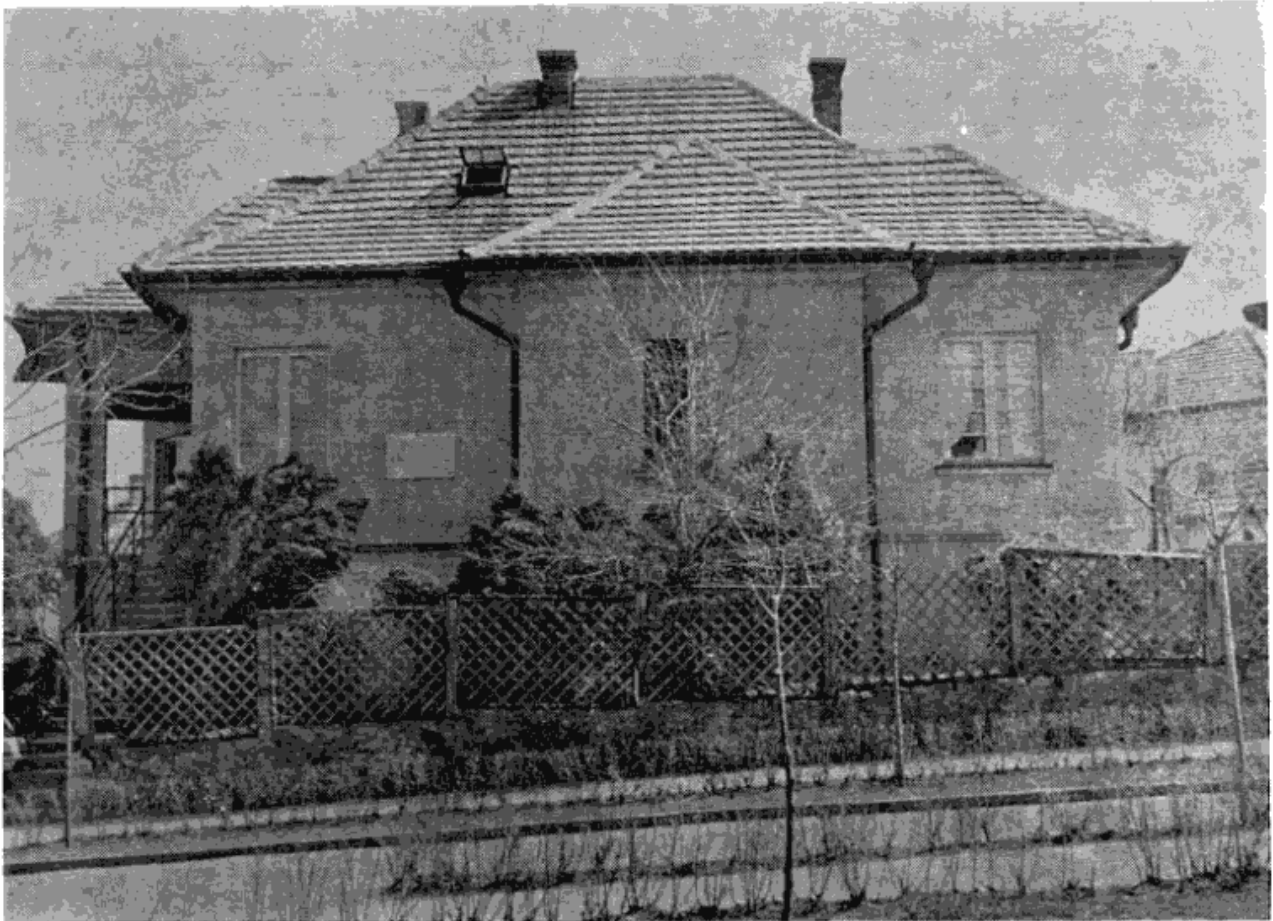
Догађаји су се одвијали таквом брзином да није било времена за чекање. Из поднетог извештаја друг Тито је сагледао озбиљност ситуације. Било је потребно да се ток догађаја, у интересу народа каналише у одређеном правцу. Због тога друг Тито и долази у Београд да би се боље упознао са догађајима и

захтевао од владе генерала Симовића демократизацију земље и мобилизацију народних снага за њену одбрану.

Авион типа „Локид“ био је спреман за лет у Београд. Њиме је друг Тито допутовао из Загреба у Београд 28. марта 1941. године поподне³. То је сазнала Специјална полиција тек 1942. године, што се види из једног извештаја од 4. марта 1942. у коме стоји: „Зна се поуздано да се Тито први пут појавио у Београду 28. марта 1941. године“⁴.

Влада генерала Симовића, хетерогеног политичког састава, а без учешћа комуниста, нашла се између две оштрице: с једне стране на њу је вршен притисак од сила Осовине, а с друге стране од сопственог народа.

У бурним мартовским догађајима ПК КПЈ за Србију био је увек на окупу.

Кућа у Улици Тургењева бр. 14 на Чукарици у којој је одржано саветовање ПК КПЈ за Србију 29. марта 1941.

La maison de la rue Tourguenieff, au № 14, à Cukarica où a eu lieu le conseil du Comité régional du PCY pour la Serbie le 29 mars 1941

Догађаји су захтевали да се сваки дан доносе нове, конкретне одлуке. У време када је друг Тито добио извештај о догађајима у Београду, 28. марта 1941, ПК КПЈ за Србију је одржавао састанак у улици Интернационалних бригада бр. 73 у кући др Марка Анафа⁵. На састанку је анализирана ситуација и догађаји у Београду од 27. марта. На састанку је доминирало питање притиска на владу генерала Симовића да Југославија закључи споразум са Совјетским Савезом. Да би се дала оцена владе генерала Симовића и поставили нови задаци комунистима Србије у овим догађајима предузете су нове мере. У ту сврху одржано је саветовање ПК КПЈ за Србију 29. марта 1941. године на Чукарици у улици Тургењева бр. 14 у стану Лазара Кочовића⁶.

С обзиром на хитан сазив и на састав делегата, ово саветовање било је од великог значаја. Присуствовао је секретар КПЈ Јосип Броз Тито, чланови ЦК КПЈ који су били у Београду, чланови и инструктори ПК КПЈ за Србију, затим секретари окружних комитета и чланови Месног комитета Београда. На основу сећања учесника саветовању су присуствовали: Генерални секретар КПЈ Јосип Броз Тито, Кончар Раде, Стамболић Петар, Вукмановић Светозар-Темпо, Колишевски Лазар, Марковић Мома, Радовановић Добривоје-Боби, Митровић Вукица, Буро Стругар, Милош Матијевић, Давид Пајић, Милосављевић Љубинка и др. Сматра се да је било присутно до тридесет и пет делегата.

Учесници саветовања почели су долазити 28. марта навече. У ноћи између 28. и 29. марта очекивани су делегати из унутрашњости. Друг Тито је дошао на саветовање 29. марта изјутра. Пошто су се сакупили сви делегати, саветовање је почело у осам часова.

Саветовању је председавао Кончар Раде⁷. Уводну реч дао је друг Тито. Нагласио је да је на дневном реду оцена ситуације у земљи и оцена владе генерала Симовића⁸. Око тридесет и пет учесника пажљиво је пратило уводно излагање друга Тита.

После уводне речи поднет је извештај. У њему су разматрани мартовски

догађаји у Београду са критичким освртом како се која партијска организација снашла у новонасталој ситуацији. Видело се да су комунисти, и поред тога што до тада нису јавно иступали на зборовима пред народом, сада добро обавили задатак. Иступање комуниста требало је спровести веома пажљиво да се не би ометао рад нове владе генерала Симовића, чије су мере добро проучаване и анализиране од стране КПЈ.

Када су саслушани извештаји о мартовским догађајима на територији Београда, прешло се на разматрање ситуације у унутрашњости Србије. Извештаје су подносили инструктори ПК КПЈ за Србију и секретари окружних комитета. Друг Лазар Колишевски у својим сећањима каже: „Присуствовао сам оном саветовању 29. марта 1941. године одржаном на Бановом брду којим је руководио друг Тито. На овом саветовању ја сам поднео извештај о раду партијске организације у Смедеревској Паланци. Сећам се тога добро. С обзиром да је друг Тито радио у Паланци 1925/26. године, мој извештај га је обрадовао, односно постојање партијске организације и њена активност у томе раду“⁹.

После саслушаних извештаја друг Тито је дао критичку анализу новонастале политичке ситуације у земљи, кратак резиме и одређене задатке за све партијске организације на територији Србије.

Догађаји од 27. марта оцењени су као крупан политички догађај који превазилази оквире Југославије и као догађај који ће имати значајне последице по даљи политички развитак у земљи. Њима је нанет јак ударац силама Осовине. Владу генерала Симовића, која значи корак напред, не треба прецењивати с обзиром на њен састав који није јединствен. Што се тиче става КПЈ према тој влади треба га одређивати према резултатима њеног рада. С друге стране, на ту владу треба вршити стално притисак како би радила у интересу народа. Даље је закључено да ће развој догађаја највероватније довести до рата и да нападачу треба пружити што јачи отпор. Одмах треба предузети припреме,

НАРОДИ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Радници, сељаци и грађани, војници, подофицири и официри!

Свих смо дана били сведоци нечисте издаје над народима Југославије са стране прошле владе Цветковић—Мачек—Куловић. Уместо да се задвоје крвољиве тежње народа и створи пакт о узајамној помоћи са великом и мирољубивом земљом—Савјетски и Савезом— ради очувања независности народа Југославије, ради избегавања ратног сукца и спага земље од ратног пустошења, ранија влада је капитулантски издала народе Југославије и приступила Тројном пакту осовинских империјалистичких освајача. Под савјетским притиском народног револта из целу са Комунистичком партијом Југославије та претлејеродна издајничка влада заједно с Павлом Карађорђевићем била је збачена и заменила ју је нова влада те ерала Душана Симоновића од које народ има право да очекује да ће извршити његове захтеве којима представљају за народне масе питање њихових слобода, њихове независности, њиховог слатанка, њиховог живота, њиховог слатка од ратних стравата—захтеве који су: мир, хлеб и слободу.

Народи Југославије сада очеку у остварење својих захтева од ове владе, траже хитна дела и не могу и неће се задовољити само обећањима и одгађањима под ратним илгаторима. Дошло је до промене владе, али се још увек не види јасна промена досадашње унутрашње и спољне политике. Нова влада још се није изјаснила о томе како ће се односи и према Савјетском Савезу, да ли ће успоставити тесне и јаке везе са овом моћном социјалистичком земљом и створити с њом пакт о узајамној помоћи, растргнути издајнички и капитулантски уговор о приступању Тројном пакту који претставља срамоту и понижење за наше народе.

Независност народа Југославије налази се у страној опасности. Сваки минут је драгоцен за уклањање те опасности. Народне масе Југославије траже прудување хитних мера са стране данашње владе—траже хитно остварење пакта о узајамној помоћи са Савјетским Савезом.

Радници, сељаци, грађани, војници, подофицири и официри!

Народима Југославије прети опасност с једне стране од капитулантских и издајничких елемената који ће и даље покушати све да помоћу осовинских сила разбију отпорне слатке народ и ослатке земљу, а с друге стране од резултате их енглеских ратних хушкача и великосерпских шовиниста који са својим пројекцијама гурају земљу у ратни покол. Случај са разбијањем Немачког саобраћајног бироа и инцидент са фот Хереном, немачким послаником, доказују да је потребно дати одлучан одговор таквим елементима и онемогућити понављање сличних провокаторских испада. Не дајте да та неодговорни елементи и империјалистички агенти, нарочито у Србији, врше своју провокаторску у работу. Дајте општенародни отпор свима очима који хоће да спасоносна стремљења народних маса за очување независности скриву у правцу ратних циљева империјалиста. Нећемо империјалистичког рата, нећемо бити оружје у рукама енглеских империјалиста, као што нећемо бити робови немачких и италијанских империјалистичких освајача и крвника многобројних поробљених народа. Хоћемо миран, слободан и достојан живот који ово време а можемо осигурати само тако ако се склопимо на Савјетски Савез ахо се народима Југославије дају њихова демократска и национална права и слободу.

Радници, сељаци и грађани Хрватске!

Издајнички и реакционарна владајућа клика у Хрватској, која носи већ део кривиде за нездраву издају владе Цветковић—Мачек—Куловић над народима Југославије и даље потајно штуруе и тргује судбином хрватског народа са немачко-талијанским империјалистичким освајачима. Та реакционарна, противнародна владајућа клика и отворени франковачки агенти осовинских империјалиста припремају нову издају над народима Југославије, а нароче над хрватским народом, припремају распарчавање наше земље да би је на тај начин лакше учинили пленом немачких и талијанских империјалистичких грабежљиваца.

Радници, сељаци и грађани Хрватске!

Не дајте да ти издајници остваре своју паклену замисао и гурају хрватски народ у страно робство немачких освајача само зато да би та капиталистичка клика помоћу немачке војничке чиме осигурала даље несметано израбљивање радног народа града и села Хрватске. Не да се све што је напредно и родољубиво у Хрватској, што неће робовати великим империјалистичким освајачима уједињени у борби против тих издајника. Хрватски радни народ града и села имаће на својој страни у борби за очување већ извојеваних тековина и слобода, у борби за своја национална права читав радни народ Србије и свих осталих делова Југославије.

у духу Пете земаљске конференције, за организацију отпора агресору и радити на томе да земља буде војнички и политички јединствена. Пред комунисте је постављен задатак да се одазивају мобилизацији и да се добровољно јављају у војску. Својим држањем давали би пример храбрости у случају напада фашиста. Треба да се ради на зближењу комуниста са војницима, подофицирима и официрима. Да се у војсци отклања утицај пете колоне и подиже борбени дух отпора код војника.

На овом саветовању није запостављен ни политички рад у позадини, у народу. Одлучено је да се стварају мала, али експедитивна руководства. У ова руководства, чији рад треба поставити на широј основи, треба да уђу комунисти које не обухвата мобилизација укључујући ту и жене.

У закључку саветовања подвучено је да је рат одбрамбен, јер се наш народ бори против нападача за слободу и независност своје земље. У вези с тим треба свим снагама настојати да се предстојећем непријатељу пружи што већи отпор.

Навече 29. марта учесници саветовања почели су се разилазити. Нешто раније, поподне, отишао је друг Тито. Делегати су још остали да би у међусобним дискусијама проанализирали ситуацију. Дискусија је била посвећена питањима и објашњењима у вези са донетим директивама и њиховом спровођењу у пракси, па и неким актуелним текућим питањима рада Комунистичке партије, која нису била повезана са новонасталом ситуацијом.

Тихо, прохладно, мартовско вече спуштало се над Чукарицом. Нестајало је светлости дана, а први сумрак је својом мрежом обавијао град. Учесници саветовања, један за другим, у временским размацима, одлазили су са саветовања. Одлазили су на своју дужност у град, у унутрашњост да би донете одлуке спровели у дело. Завршено је још једно, врло значајно саветовање комуниста.

Сутрадан, 30. марта, издат је проглас ЦК КПЈ поводом збацивања владе Цветковић—Мачек у коме се поред осталог каже: „Народи Југославије сада очекују остварење својих захтева од ове владе, траже хитна дела и не могу и неће се задовољити само обећањима и одгађањима пред разним изговорима. Дошло је до промене владе, али се још увек не види јасна промена досадашње унутрашње и спољне политике. Нова влада још се није изјаснила о томе како ће се односити према Совјетском Савезу, да ли ће успоставити тесне пријатељске везе са овом моћном социјалистичком земљом и створити с њом пакт о узајамној помоћи, растргнути издајнички и капитулантски уговор о приступању Тројном пакту који претставља срамоту и понижење за наше народе“¹⁰.

НАПОМЕНЕ

* У недостатку изворне грабе, при реконструкцији рада овог Саветовања, аутор се служио подацима из литературе. Поред тога коришћена су сећања друговаца: Петра Стамболића, Лазара Колишевског, Добривоја Радосављевића, Митре Митровић и Петруше Кочовић-Зорић.

¹ Владимир Дедијер — *Јосип Броз Тито, Прилози за биографију*, Београд, 1953, 284.

² Историјски архив Београда — *Сећања Митре Митровић*.

Митровић Митра — *Ратна путовања*, Београд, 1953.

³ Владимир Дедијер — *Јосип Броз Тито, Прилози за биографију*, Београд, 1953, 284.

⁴ Податак узет из извештаја Специјалне полиције СС фиреру др Шеферу од 4. јануара 1942. г. „*Политика*“ од 29. марта 1959. године.

⁵ Историјски архив Београда — Сећања Славке Паренте-Морић: „Касније сам чула да је 28. марта (1941. год. — МС) одржано у кући Марка Анафа саветовање ПК КПС“.

⁶ Стрељан на Бањици 1943. године.

⁷ *Зборник сећања активиста југословенског револуционарног радничког покрета*, књ. III страна 20, Београд, 1960. године. Сећања Александра Ранковића: „Сећам се кад смо с великим одушевљењем прихватили Титов предлог (на Петој земаљској конференцији КПЈ у Загребу 1940. год. — МС) да друг Раде Кончар пође на партијски рад у Србију, а ја у Хрватску. „Није згорег — каже — да промените улоге“. Тако смо у јануару 1941. год. извршили, како се то каже, примопредају дужности и пошли сваки на свој посао“.

⁸ Архив ЦК СКЈ — Сећања Петра Стамболића.

⁹ Архив ЦК СКЈ — Сећања Лазара Колишевског. (По задатку Партије Лазар Колишевски је прешао из Крагујевца у Смедеревску Паланку на рад у фабрици, са задатком да ради на учвршћењу партијске организације).

¹⁰ Архив ЦК СКЈ — Проглас ЦК КПЈ од 30. марта 1941. године.

CONFERENCE CONSULTATIVE DU COMITE REGIONAL DU PCY POUR LA SERBIE TENUE LE 29 MARS 1941

S. MILOSEVIC

Dans le but de réaliser les décisions de la Vème Conférence du PCY, des conférences consultatives des comités régionaux furent convoquées dans tout le pays. Ainsi, le 29 mars 1941 dans la rue Tourguenieff No 14, dans le quartier de Ćukarica, eut lieu la conférence consultative du Comité Régional du P. C. de Yougoslavie pour la Serbie.

A cette réunion consultative avaient pris part le secrétaire du PCY Josip Broz Tito, les membres du Comité Central qui se trouvaient alors à Belgrade, les membres du Comité Régional pour la Serbie, les secrétaires des comités départementaux, ainsi que les membres du comité, de la ville de Belgrade.

Cette conférence analysa les événements qui s'étaient déroulés en mars à Belgrade et à l'intérieur de la Serbie et prit la décision d'opposer une ferme résistance à l'agresseur au cas où il attaquerait le pays. Les communistes répondirent à la mobilisation en rejoignant volontairement l'armée.

Cette conférence n'a pas négligé le travail politique dans le peuple dans l'intérieur du pays. Il fut décidé de créer de petits groupes de dirigeants qui seraient expéditifs. Ces groupes de dirigeants dont le travail était fondé sur une large base devaient embrasser des communistes exempts de la mobilisation et des femmes, et avoir pour but d'entretenir des liens entre le front et l'arrière pays en cas de guerre.